

Med tolmačenim in pisnim prevodom

Simona Šumrada

Abstract

Translation and interpreting share much common ground despite different cognitive processes involved. It seems more has been written on translation than on interpreting but published studies connecting both modalities are even less frequent. Only lately have there been appeals for Translation Studies and Interpreting Studies to join forces and try to establish new models, frameworks, research methods and corpora, which could be applied to both, written and oral mode. If interpreting research is plagued by difficulties in obtaining authentic, ecologically valid and extensive material, it is even more difficult to come by parallel sources of interpreted and translated material. EPIC (European Parliament Interpreting Corpus), a large open multilingual (English, Italian and Spanish) corpus is one of major recent attempts to open the way for investigating not only interpreting but also features of both modalities. The present paper is an attempt to establish a further link between the two Studies in basically two ways: firstly by building a parallel aligned bilingual intermodal corpus, including two modes (interpreted speech of French-speaking members of European Parliament and the corresponding written version) and two languages (Slovene and French). And secondly, by conducting a research into similarities and differences of both modalities in terms of precision. By means of investigating cognitively more demanding infrequent words from the bottom of frequency list, it has been found that the interpreted versions are characterized by a preference for vague, fuzzy language and the strategy of approximation.

Ključne besede: prevajanje in tolmačenje, intermedialni korpus, EPIC, nedoločnost v jeziku, eksplicitacija.

1 UVOD

Prevajanje in tolmačenje (simultano in konsekutivno) sta z vidika kognitivnih procesov različni dejavnosti, vendar izkazujeta dovolj podobnosti, da je povezovanje raziskovalne dejavnosti obeh področij naravno in smiselno. Študije pisnega prevajanja z daljšo tradicijo in razvitejšo metodologijo so veliko pogostejše. Raziskovalna dejavnost na področju tolmačenja se je od bolj psiholingvistične usmeritve v šestdesetih letih (Gerger 1976, Barik 1969, Goldman-Eisler 1972) preusmerila v sedemdesetih v interpretativno teorijo, ki je zavračala tako lingvistične kot kognitivne pristope (Seleskovitch, Lederer 1989), in se nato v osemdesetih po konferenci v Trstu (1986) zaradi poziva k večji interdisciplinarnosti odprla za sodelovanje z drugimi disciplinami. Zasledimo lahko povezave z nevrolingvistično (Fabbro in Gran 1994), pragmatiko in teorijo relevantnosti (Setton 1999), vedno bolj se uveljavljajo kulturološki (Cronin 2002), sociološki in etnološki pristopi, ki osvetljujejo tolmačenje v okviru skupnosti (Wadensjö 1998). Šele v zadnjem času prihajamo do točke, ko se pojavljajo pozivi k tesnejšemu povezovanju z raziskovalno dejavnostjo na področju prevajanja. Med pomembnejšimi dogodki v tej smeri je bil seminar na Univerzi Aston leta 2002 pod vodstvom Christine Schäffner. Sledile so spodbude s strani že uveljavljenih raziskovalcev z obeh področij (Gile 2004: 30, Shlesinger 2008: 238). Pričujoči članek ponazarja možnosti analize, ki jih ponuja povezovanje obeh področij, tj. tolmačenja¹ in pisnega prevajanja.

2 RAZISKOVALNA DEJAVNOST NA PODROČJU TOLMAČENJA IN PREVAVANJA

Primerjava prevajanja in tolmačenja je zapletena predvsem zaradi metodoloških ovir. Ni namreč veliko materiala, ki bi bil na voljo v obeh medijih. Shlesinger (2005) je za potrebe svoje raziskave uporabila sedem prevajalcev/tolmačev, ki so najprej tolmačili besedilo iz angleščine v hebrejščino, nato pa šele po štirih letih zagotovili pisne prevode istega besedila. V tako pridobljenem gradivu je analizirala pojavnost citatnega prenosa prevzetih besed (ang. *cognates*). Te imajo skupen etimološki izvor, vendar ne nujno tudi enakega pomena (ang. *false cognates* ali *false friends*). Dejstvo, da se mentalno najlažja rešitev, tj. prenos prevzete leksike, v večji meri ohrani pri tolmačenju, jo pripelje do sklepa, da se tolmači zaradi večjih časovnih omejitev in kognitivnih obremenitev zatekajo k prvi rešitvi, ki jim pride na misel. Pisni prevod je izpopolnjena verzija tolmačenega. Primerjava pisnih prevodov in tolmačenih govorjenih besedil je torej še eden od načinov za opazovanje prevajalskega procesa (poleg že uveljavljenih metod, kot so protokol

¹ Pričujoča analiza se omejuje na simultano tolmačenje

glasnega razmišljanja, uporaba vprašalnikov in retrospektivnega intervjuja, uporaba snemalnih programov, npr. Translog).

Raziskava Dragsted in Hansen (2007), ki prav tako primerja pisni in tolmačeni prevod, je še bolj procesno usmerjena z uporabo metode sledenja premikanju oči. Ukvarja se z vprašanjem kakovosti in pripelje do ugotovitve, da čeprav je prevajanje v pisnem mediju potekalo desetkrat dlje, kakovost ni bila opazno višja. Res pa je, da sta bili leksikalna gostota in razmerje med pojavniciami in različnicami, ki kaže leksikalno variabilnost besedišča, večji v prevedenem besedilu kot pri tolmačenem govoru. Zanimiva raziskava leksikalne gostote je tudi Russo et al. (2006), ki izhaja iz analiz leksikalne gostote v pisnem mediju (Laviosa 1998) in temelji na podatkih iz označenega korpusa tolmačenih plenarnih zasedanj Evropskega parlamenta (EPIC), ki so potekala leta 2004. Zasedanja so oblikoslovno označena, lematizirana in razvrščena v razne kategorije glede na dolžino, hitrost govora, način prenosa (pisno, ustno). V nasprotju s splošno predpostavko, da sta leksikalna gostota in variabilnost izvornih besedil večji kot v prevodu, pridobljeni podatki pri tolmačenju govorijo prav nasprotno: v izvornih govorih je bila leksikalna gostota nižja (razen v primeru tolmačenja iz španščine v italijanščino), kar bi morda lahko razložili z večjim številom besednih fragmentov, ki zvišujejo število različnic (samopopravki, napačni začetki). Leksikalna gostota (razmerje med leksikalnimi in slovničnimi besedami)² je bila predstavljena kot pomemben parameter variacije med besedili (Biber 1988). Za pisne vire v angleškem jeziku je značilna leksikalna gostota nad 40 odstotkov, za ustne vire pa pod to mejo. Stubbs (1998: 71-76) pokaže, da ni toliko pomembno, ali gre za ustno ali pisno izražanje, pomembnejša je vrsta besedilnega tipa oziroma žanra. Nekateri ustni viri so leksikalno veliko gostejši od pisnih. Razlika pisno/ustno torej ni najpomembnejša spremenljivka. Za leksikalno gostoto je relevantnejši podatek o prisotnosti naslovnika in možnost sodelovanja v pogovoru: če te možnosti ni, je gostota večja (npr. radijski komentar, politični govor).

Še ena od redkih raziskav, ki zajema tako področja prevajanja kot tolmačenja, je Gambier (2008), ki se ukvarja s primerjavo in usklajevanjem terminologije s področja prevajanja in tolmačenja. Ugotavlja, da se za strategije in postopke na obeh področjih pojavljajo nedoslednosti v poimenovanju, saj za isti pojem najdemo več različnih poimenovanj.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na opis postopka in izsledkov naše raziskave, ki temelji na poravnem korpusu parlamentarnih razprav Evropskega parlamenta.

² Leksikalna gostota = št. leksikalnih besed / št. vseh besed v korpusu x 100

3 KORPUS

Za potrebe prevodoslovnih korpusnih raziskav je bilo razvitih že precej vrst korpusov. Omenjajo se vzporedni korpusi (izvirnik s prevodom v enega ali več jezikov oziroma izvirnik z več prevodi v isti jezik), primerljivi korpusi (primerljiva besedila izhodiščnega jezika ali primerljiva besedila ciljnega jezika), govorimo tudi o referenčnih, sinhronih, diahronih in kumulativnih korpusih (Vintar in Fišer 2009: 81). V slovenskem prevodoslovnem prostoru je bilo nekaj manj pozornosti posvečene govornim korpusom, čeprav je bila potreba po izdelavi korpusa govornjene slovenščine v zadnjih letih večkrat izražena (Zemljarič Miklavčič 2008: 21). Nedvomno je gradnja zaradi zamudne transkripcije posnetkov metodološko zahtevnejša, zaradi manjše dostopnosti gradiva pa tudi težje izvedljiva.

V zadnjem času, ko v prevodoslovnem prostoru odmeva poziv k povezovanju prevajanja s tolmačenjem, se pojavlja tudi potreba po razvijanju ustreznih metodologij za primerjavo prevedenega in tolmačenega jezika. Shlesinger predlaga nov model, ki ga imenuje *primerljivi intermedialni korpus* (ang. *comparable intermodal corpus*), ker zajema primerjavo jezika, uporabljenega v obeh medijih – pisnem in ustnem (Shlesinger 2008: 240). Tovrstni korpusi in analize so še v povojih, k čemur nedvomno prispevajo ovire pri pridobivanju gradiva, natančneje predstavljene v Bendazzoli (2009) in opazne v opisanem praktičnem primeru zbiranja simultano prevedenega gradiva (Diriker: 2004). Eden dragocenih virov za preučevanje pisnih in tolmačenih prevodov je Evropski parlament (v nadaljevanju EP), ki na svojih spletnih straneh omogoča prost dostop do tolmačenih in prevedenih plenarnih zasedanj. Skupina z univerze v Bologni je že izdelala prvi večji in javno dostopni korpus EPIC – European Parliament Interpreting Corpus (okoli 180.000 besed)³, ki zajema precej materiala v video, avdio in pisni obliki za tri jezike: angleščino, italijanščino in španščino v devetih možnih kombinacijah izvirnih, tolmačenih in pisnih govorov, tako da je uporaben kot vzporedni in primerljivi označeni korpus. Opravljeno je bilo že nekaj raziskav tolmačenih govorov EP. Ena od obsežnejših je Vuorikoski (2004), ki analizira 120 govorov v štirih jezikih (angleščina, finščina, švedščina, nemščina) in se osredotoči na primere redukcij in odstopanj od izvirnega govora. Z metodologijo Hallidayjeve funkcijske slovnice se je raziskave govorov evropskih poslancev lotila Calzada Pérez (2001). Kohezija parlamentarnih govorov je bila predmet raziskave Gallina (1992), vplivi smeri prevajanja (v materni jezik ali iz njega) pa so predstavljeni v Monti et al. (2005).

Tudi v slovenskem prostoru so plenarna zasedanja EP že služila kot vir gradiva za raziskovanje strategij tolmačenja (na primer Miljančič 2008 in Veber 2008), vendar pa niso bili zasnovani poravnani korpusi. Prav tako poleg tolmačene verzije v analizo ni bil vključen še pisni prevod govorov. Pričujoči članek temelji na dvoje-

³ EPIC: <http://sslmitdev-online.sslmit.unibo.it/corpora/corpora.php>

zičnem govorno-pisnem korpusu (lahko bi ga imenovali *dvojezični intermedialni vzporedni korpus*), v katerega so zajeti francoski govori devetnajstih frankofonskih članov Evropskega parlamenta⁴ v skupni dolžini 148 minut, ki so potekali v septembru, oktobru, novembru in decembru 2008 in so shranjeni v arhivih na spletnih straneh Evropskega parlamenta.⁵ Zajeli smo govore v prevodni smeri iz francoščine v slovenščino.⁶ Na plenarnih zasedanjih, ki ponavadi potekajo v Strasbourgu po en teden na mesec in včasih še po dva dni v Bruslju, parlament preuči predlagano zakonodajo in glasuje o spremembah, preden sprejme odločitev o celotnem besedilu. Druge točke dnevnega reda zajemajo sporočila Sveta oziroma Komisije ali vprašanja o dogajanju v Evropski uniji in po svetu.⁷

Priprava korpusa je potekala v nekaj korakih. Najprej smo izbrane francoske govore in njihove tolmačene prevode transkribirali, pri čemer smo si pri francoski verziji lahko pomagali z objavljeno pisno predlogo govora – verbatim poročilom. Kljub temu je bilo potrebno rekonstruirati prvotno govorno obliko, saj poročilo ni bilo identično z dejanskim govorom, ker so bili pri prenosu v zapis vneseni popravki. Izkazalo se je, da je šlo v glavnem za izpuščanje nekaterih diskurzivnih označevalcev (*enfin, je pense, je crois...* → torej, mislim, menim...), opuščanje ponavljanj, spreminjanje besednega reda, vnašanje večje nominalnosti in seveda opuščanje tipičnih pojavov govornega jezika (besedni fragmenti zaradi oklevanja ali napačnih začetkov). Slednji so sicer zelo redki, saj ne gre za spontan, ampak vnaprej pripravljen govor. Podobni »popravki« govorov v zapisnikih niso izjema ampak bolj pravilo, saj jih zasledimo tudi pri drugih podobnih oblikah prenosa govorov v zapisano obliko, na primer v zapisniku Hansard kanadskega parlamenta (Slembrouck 1992). Tudi tam prihaja do opuščanja manj relevantnih elementov, korigiranja registra, odpravljanja napak in neustrezne leksikalne vsebine. Glede na to, da so načela za transkribiranje korpusa odvisna od njegove namembnosti (Zemljarič Miklavčič 2008) in da je vsaka transkripcija neke vrste interpretacija ter ne nazadnje zato, ker predmet naše raziskave niso bile prozodične lastnosti govorov, smo se odločili za transkripcijo, ki omogoča čim večjo razumljivost in netežavno iskanje po korpusu. Pripravili smo ortografsko transkripcijo s končnimi ločili, čeprav »konvencionalna raba ločil ni neposredno povezana s pojavi v govornem jeziku« (Blanche-Benveniste 1997: 28). Delno smo upoštevali predlog transkripcije skupine Delic (Description linguistique du langage informatisé, predhodno GARS), podobno kot Miljančič (2008: 18). Daljši premori so označeni s /++/, nedokončane besede s stičnim vezajem, oklevanja z enim ali več

⁴ Frankofonski člani EP, zajeti v raziskavo: Jean-Pierre Audy, Jean Marie Beaupuy, Pervenche Berès, Françoise Castex, Joseph Daul, Harlem Désir, Héléne Flautre, Jean-Paul Gauzès, Bruno Gollnisch, Jacky Hénin, Pierre Jonckheer, Bernard Lehideux, Bernard Poignant, Gilles Savary, Jacques Toubon, Catherine Trautmann, Bernadette Vergnaud, Philippe de Villiers, Dominique Vlasto.

⁵ EP: <http://www.europarl.europa.eu/members/public/geoSearch.do?language=SL>

⁶ Prevodi govorov slovenskih poslancev v francoščino so lahko problematični glede na to, da smo opazili znake *relais* tolmačenja preko nekega drugega, pogostejše rabljenega jezika, kar seveda vpliva na verodostojnost izsledkov iz pridobljenega gradiva.

⁷ Povzeto po spletnih straneh EP: http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_sl.htm

soglasniki oz. samoglasniki: *hm, mmm, eee...* Številke z izjemo letnic so zapisane s črkami, kratice so zapisane s samimi velikimi črkami. Zaradi preglednosti smo uporabljali tudi velike začetnice pri lastnih imenih in na začetku stavka.

4 MED GOVOROM IN ZAPISOM

Nekatere razlike med pisnim in ustnim izražanjem so skupne vsem jezikom: za govor je značilna manjša leksikalna in informacijska gostota, manjša leksikalna variabilnost, manj kompleksna struktura stavkov in deiktčna umeščenost v dogajanje. Druge razlike so vezane na posamezni jezik: na primer za pogovorno francoščino so značilne emfatične konstrukcije, kot sta dislokacija *moi, je ...* in ekstrakcija *c'est ... que ...*, pogosta uporaba zaimka »on«, opuščanje nikalnice »ne«, trdilni besedni red v vprašalnih povedih itd. Pojavnost teh lastnosti v izvirnem besedilu nedvomno vpliva na končni pisni oziroma simultani prevod v ciljnim jeziku, kot je pokazala Miriam Shlesinger (1989). Analizirala je tolmačenje štirih govorov za jezikovni par angleščine in hebrejščine, ki so se razlikovali glede na stopnjo literarnosti. Nekateri so imeli več značilnosti spontanega govora, v drugih so prevladovale tipične lastnosti zapisanega besedila. Stopnjo literarnosti je opredelila s sedmimi kriteriji, ki se nanašajo na načrtnost (odraža se v leksikalni gostoti, kohezivnosti in tekočnosti informacij glede na premore in redundančne ponovitve), umeščenost v situacijo (zapisana besedila morajo biti bolj eksplicitna zaradi odmaknjenosti od konteksta), besedišče (pogovorno ali bolj knjižno) in stopnjo vpletenosti (več ali manj medosebnih elementov). Iz analize je razvidno, da se je pojavnost pogovornih lastnosti govora med procesom tolmačenja zmanjšala, sporočilo je postalo bolj literarno in podobno knjižnemu zapisu, medtem ko so govori z značilnostmi pisnega jezika postali bolj pogovorni in manj eksplicitni, kar ne govori v prid eksplicitaciji kot prevodni univerzaliji, kakor je bila večkrat predstavljena. Shlesinger je tolmačenje opisala kot proces, ki teži k centralizaciji, izogibanju skrajnostim. V korpusu, na katerem temelji naša analiza, imajo vsi govori več značilnosti pisnega jezika. Do tega prihaja zaradi postopka plenarnih zasedanj. Govorniki imajo na voljo le omejen čas, včasih tudi samo minuto, tako da govore pripravijo vnaprej in berejo, kar otežuje tolmačenje. Branje pri nekaterih govornikih sicer poteka z manjšimi odstopanji od pisne predloge, vendar pri vseh prevladuje visoka stopnja sporočilnosti oziroma nizka stopnja redundančnosti, manjša ilokucijska zaznamovanost in manj medosebnih elementov, ki bi usmerjali naslovnikarja k ustrezni interpretaciji. Tolmačenje otežuje tudi pogosto navezovanje na predhodne obravnave in dokumente. Pri tovrstnih javnih govorjenih besedilih v zbornih položajih se pričakuje raba knjižnega jezika. Glede na izsledke omenjene raziskave lahko pričakujemo, da bo v procesu tolmačenja prišlo do redukcije lastnosti pisnega jezika. Preverjali bomo hipotezo, ali se v tolmačenih govorih zmanjša eksplicitnost, ki je predvsem lastnost pisnega izražanja.

5 KVANTITATIVNA ANALIZA

Vse štiri podkorpuse (francosko ustno, slovensko tolmačeno, francosko pisno in slovenski prevod) smo statistično analizirali z orodjem WordSmith Tools. Pridobljeni podatki so prikazani v Tabeli 1. Nič presenetljivega ni, da so se govori v tolmačenem podkorpusu skrajšali (za okoli 33 odstotkov), saj zaradi kognitivnih omejitev pri tolmačenju vedno prihaja do redukcij in izpustov. Bolj presenetljiva podatka se nanašata na pisne slovenske prevode: očitno je tudi pri teh prišlo do skrajšanja besedila (za skoraj 19 odstotkov) in hkrati do večje leksikalne variabilnosti, saj se je razmerje med pojavnicami in različnicami celo nekoliko zvečalo, kar sicer ni značilno za prevode. Vprašanje, zakaj do tega prihaja, ostaja še odprto, ker smo se v nadaljevanju bolj posvetili razmerju med pisnim in tolmačenim prevodom.

Tabela 1: Statistični podatki za dvojezični intermedialni vzporedni korpus govorov s plenarnih zasedanj Evropskega parlamenta s štirimi podkorpusi

Ime datoteke	Francoski zapisani govori	Francoski ustni govori	Slovenski pisni prevod	Slovenski tolmačeni prevod
Velikost datoteke	162.666	163.017	139.576	110.159
Pojavnice	26.004	26.124	21.185	17.457
Različnice	4.241	4.235	5.505	4.205
RPR ⁷	16,48	16,384	26,192	24,411
Standardizirano RPR	43,844	43,632	56,143	52,082
Osnova za standardizirano RPR	1000	1000	1000	1000
Povprečna dolžina besed (v znakih)	5,1746	5,1611	5,4447	5,1888
Povedi	967	974	955	1.018
Povprečna dolžina povedi (v znakih)	26,613	26,539	22,008	16,921

V naslednjem koraku je sledila stavčna poravnava z orodjem ParaConc, in sicer po naslednjem vrstnem redu: francoski zapisani govori so bili poravnani s slovenskimi pisnimi prevodi, nato s francoskimi transkribiranimi govori. Zatem je sledila še poravnava francoskih transkribiranih govorov s slovenskimi tolmačenimi prevodi:

1. francosko pisno (Fr p) > slovenski prevod (Sl pp)

¹ RPR: razmerje med pojavnicami in različnicami

2. francosko pisno (Fr p) > francosko ustno (Fr u)
3. francosko ustno (Fr u) > slovenski tolmačeni prevod (Sl tp)

Po poravnavi smo si najprej ogledali besedne sezname (frekvenčnega in abecednega), na podlagi katerih smo skušali ugotoviti, katere razlike med seznammi posameznih verzij govorov so dovolj pomenljive za nadaljnjo analizo. Frekvenčni sezname so si pri vrhu vsi zelo podobni, kar je običajno, saj se tam pojavljajo funkcijske besede in zelo splošni samostalniki in glagoli (Vintar in Fišer 2009: 99), kot je razvidno iz spodnjega prikaza (Prikaz 1) tridesetih najpogostejših besed v posameznih podkorpusih. Predvidevali smo, da bo v tolmačenem prevodu delež teh besed večji kot v pisnem mediju. Izračun deleža prvih tridesetih besed glede na vse besede v korpusu je to potrdil, čeprav je razlika precej majhna: v slovenskem pisnem prevodu je teh besed 28,27%, v slovenskem tolmačenem pa le nekoliko več, in sicer 29,79% (delež za francoski jezik je 41,6%, vendar rezultat ni primerljiv s slovenskim jezikom zaradi drugačnega jezikovnega sistema). Pri slovenskem tolmačenem prevodu smo na primer opazili znatno zvišanje pojavnosti nekaterih besed, kot so: zaimek *to* (kar 90-krat več), glagol *moramo* (46-krat več), besede z osnovo *nek-* (42-krat več), *mislim* (14-krat več) in nekateri drugi glagoli in samostalniki z nizko stopnjo povednosti: *imeti*, *biti*, *dogajati*, *delovati*, *obstajati*, *narediti*, *gre za*, *stvar*, *način*, *smer*, *delovanje* ...

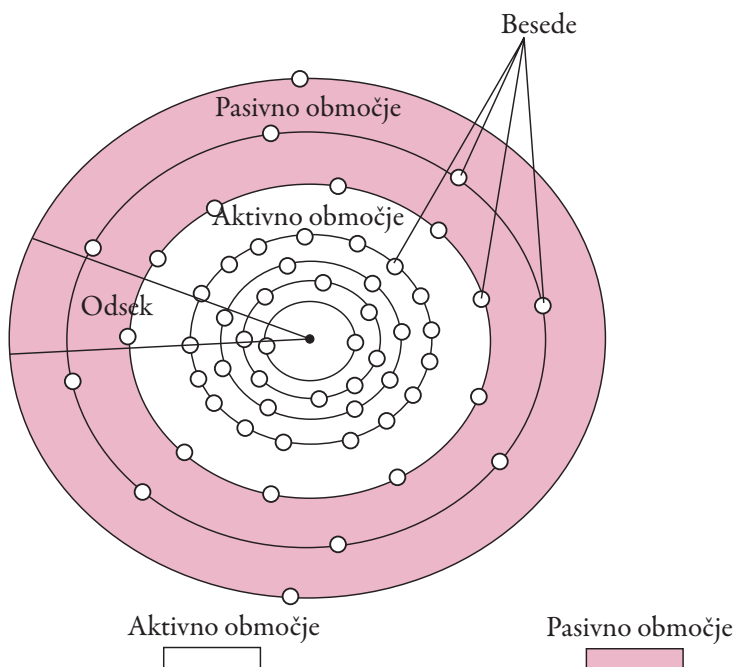
Prikaz 1: Frekvenčni seznam 30 najpogostejših besed v štirih podkorpusih (francosko pisno, slovenski pisni prevod, francosko ustno, slovenski tolmačeni prevod)

Fr p	Fr u	Sl tp	Sl tp
1385	de	722	in
919	la	581	da
702	et	552	je
609	a	403	v
606	le	362	za
323	des	346	ki
302	les	337	na
449	que	269	se
410	nous	200	bi
353	en	192	to
300	pour	169	ne
268	qui	150	so
259	du	141	o
227	un	131	s
216	dans	122	kot
209	je	120	z
209	sur	116	tudi
204	ce	109	gospod
198	pas	106	pa
193	une	100	bo
173	est	96	lahko
155	ne	90	tako
148	il	88	ali
143	vous	77	tem
127	monsieur	71	smo
126	mais	69	predsednik
125	commission	69	še
120	au	68	moramo
120	c'est	67	pri
116	cette	67	tega
			1376
			921
			709
			609
			604
			521
			506
			461
			410
			346
			300
			269
			262
			230
			224
			222
			208
			206
			200
			195
			179
			155
			147
			146
			130
			128
			125
			125
			118
			117
			625
			509
			465
			305
			296
			282
			270
			251
			222
			207
			181
			169
			137
			120
			114
			100
			95
			92
			88
			86
			85
			80
			76
			74
			69
			69
			67
			67
			63
			58
			in
			da
			je
			v
			na
			to
			se
			za
			ki
			tudi
			bi
			ne
			pa
			so
			moramo
			o
			bo
			gospod
			tem
			z
			smo
			še
			tako
			lahko
			bomo
			s
			67
			kar
			kot
			ce
			gre

6 OD HIPOTEZE DO METODE

Pri preverjanju naše hipoteze, da se v tolmačenih govorih zmanjša eksplicitnost, se bomo osredotočili na besedišče. Povečana pojavnost splošnejšega, manj specifičnega besedišča bi lahko bil eden od oprijemljivih kazalnikov. Povečano pojavnost splošnega besedišča smo povezali z gravitacijskim modelom lingvistične razpoložljivosti (ang. *the Gravitational Model of Linguistic Availability*, fr. *Modèle lexical gravitationnel*), kot ga opisuje Gile (1995: 212–238; 1990: 26), ki izhaja iz predpostavke, da besede, ki niso pogosto stimulirane z rabo, postanejo manj razpoložljive. To je v modelu prikazano z gravitacijo besed na zunanjo orbito. V središču je osnovnejše, bolj prototipsko besedje, hitro dostopno v mentalnem slovarju. Razpoložljivost besed pri tolmačenju naj bi bila precej manjša kot pri pisnem, ne sicer zato, ker bi prevajalci imeli večji besedni zaklad kot tolmači, ampak predvsem zato, ker imajo več časa za razmislek in iskanje ustrežnejših in manj pogostih besed po raznih virih. Tolmač uporablja besede iz aktivnega območja orbite, prevajalec pa posega tudi v pasivno območje. Slika nikoli ni statična, ker se pasivno obvladane besede ob pogostejši stimulaciji premaknejo v aktivnejšo cono (centripetalno gibanje) in obratno (centrifugalno gibanje).

Prikaz 2: Gravitacijski model lingvistične razpoložljivosti (povzeto po Gile 1995: 217)

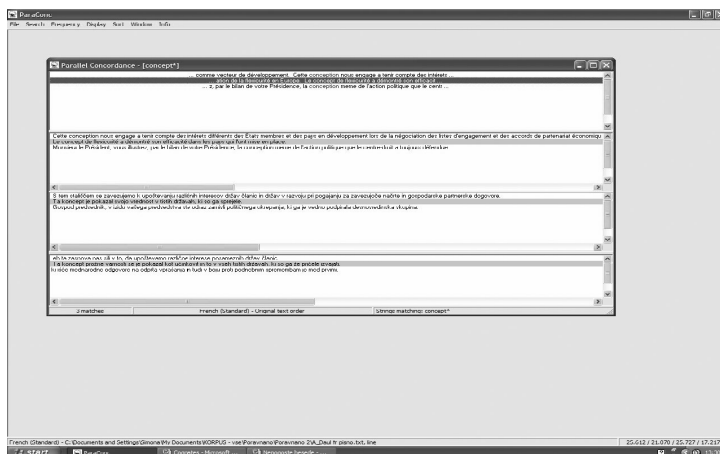
Na podlagi modela in nekaterih splošnih opažanj, ki izhajajo iz besedilnega seznama, smo predvidevali, da se tolmač zateka k rabi splošnega besedišča iz aktivnega področja še posebej v primerih, ko se v govoru izhodiščnega jezika pojavi težava oziroma izrazje, ki zahteva povečan kognitivni napor. Poleg tega, da je splošna beseda hitreje dostopna iz mentalnega leksikona, ima tudi to prednost, da je bolj nevtralna v primerjavi z drugimi besedami iz istega semantičnega okvirja (na primer *hoditi* namesto *stopicati*, *korakati*, *pohajkovati*...) in torej zanesljiveje pravilna. Dam (2000) je poskušala operacionalizirati težavnost govorov. Opredelila jo je z naslednjimi kriteriji: pojavnost števil in imen, dolžina stavkov, hitrost govora in visoka leksikalna gostota z veliko specialističnimi izrazi. V naši raziskavi smo predvidevali, da se besede oziroma izrazi, ki od tolmača terjajo povečan kognitivni napor in posledično zatekanje k strategiji aproksimacije ter rabi splošnejšega besedišča, nahajajo zlasti na koncu frekvenčnega seznama francoskih izvirnih govorov. S konca tega seznama (eno-, dvo- in tropojavnice) smo si izpisali 39 besed, ki bi jih lahko razdelili v tri kategorije:

- a) kulturno zaznamovano besedje oziroma elementi, ki so vezani na poznavanje zunajjezikovne stvarnosti (4 primeri),
- b) besede, za katere smo menili, da ne sodijo v semantični okvir parlamentarnega govora (28 primerov),
- c) druge težje prevedljive besede (7 primerov).

Zanimalo nas je, kakšne strategije pri tovrstni leksiki uporabljajo tolmači v procesu konceptualizacije, ki omogoča nastanek jezikovnih izrazov, in kako se te razlikujejo od strategij, razvidnih iz pisnih prevodov. Na tej stopnji raziskave je bilo treba preiti na kvalitativno analizo z orodjem ParaConc, ki je omogočilo vpogled v sobesedilo iskane besede iz vseh štirih podkorpusov.

7 KVALITATIVNA ANALIZA BESED S PREDVIDENIM VEČJIM KOGNITIVNIM NAPOROM PRI OBDELAVI

V francoskem podkorpusu smo najprej poiskali besede iz zgoraj omenjenih kategorij a, b in c. V posebni datoteki smo si shranili zadetke skupaj z relevantnim kontekstom. Kjer se zapis francoskih govorov ni razlikoval od ustne različice (to je v večini primerov), smo si shranili le po tri vzporedna besedila (Fr p, Sl pp in Sl tp).

Prikaz 3: Besedna analiza stavčno poravnane gradiva s konkordančnikom ParaConc

a) Elementi, vezani na poznavanje zunajjezikovne stvarnosti

Poslanci v Evropskem parlamentu sicer izhajajo iz različnih kulturnih okolij, vendar so v vlogi zastopanja interesov celotne Evropske unije, tako da v korpusu nismo zasledili posebej kulturno obarvanih besedil, ki bi bila vezana na posamezno državo. Več je bilo elementov, ki so od tolmača terjali poznavanje delovanja EU in dogajanja, vezanega na pretekle obravnave. S frekvenčnega seznama manj pogostih besed smo izbrali naslednje: *Ponant et le Caré d'as, comité Theodule (2), Tiananmen*. V vseh štirih primerih smo v pisnem prevodu zasledili, da se je prevajalec trudil podati dodatno pojasnilo in je uporabil eksplicitacijo:

v primeru ladij Ponant in Carré d'as; odbor, ki ne dela ničesar (2x); Trg nebeškega miru.

V tolmačenem prevodu so prevodne ustreznice manj eksplicitne:

/.../ to v primeru, v tem francoskem primeru; odbor teodule; posebni odbor, trg Tiananmen.

b) Besede izven semantičnega okvira parlamentarnega govora kot vir metafor

Vsaka leksikalna enota evocira določen semantični okvir (ang. frame) in vsak semantični okvir evocira določeno besedje. Okvir uporabljamo v pomenu, kot ga

razlaga Fillmore (1976) in Setton (1999: 175) – razumemo ga kot prototipični opis situacije, mentalno strukturo znanja o določenem področju, ki omogoča, da besedilo postane smiselno, koherentno in je lahko tudi vir inferenc. Na primer v govoru poslanke Pervenche Berès o skladih zasebnega kapitala (22. 9. 2008) ni presenetljivo, da se pojavljajo besede *investicija*, *finančni trgi* in *delnice*, neobičajno pa je, da se omenja *črv* (fr. ver), saj ni umeščen v naš mentalni semantični okvir za področje financ. Besede, ki smo jih s frekvenčnega seznama izbrali zato, ker ne sodijo v semantični okvir parlamentarnih debat in jih na plenarnih zasedanjih ne bi pričakovali, so v glavnem del metafor. Le nekaj je literarnih, ki so že uveljavljene in manj težavne za prevod (*pomesti pred svojim pragom*), največ je tako imenovanih *ad hoc metafor*, značilnih za politične govore. Vuorikoski (2004: 169) ugotavlja, da se te v simultanih prevodih pogosto izgubljajo. Takšna metafora je kompleksnejša struktura, ki zahteva več mentalne obdelave. V spodnjem primeru se francoska konceptualna metafora ohrani v pisnem prevodu, v tolmačenem pa ne.

(1) Izpust metaforičnega izražanja pri tolmačenju (Sl tp):

Fr p: /.../ on sait tres bien que la criminalité est dans la nature de l'homme mais que sa légitimité se nourrit du désespoir des peuples, /.../

Sl pp: /.../ se dobro zavedamo, da je kriminal del človeške narave, njegova legitimnost pa se napaja z obupom ljudi.

Sl tp: Vemo da je kriminaliteta tudi v naravi človeka.

S spodnjega dela frekvenčnega seznama so bile izbrane naslednje besede, ki so osnova za metaforično izražanje: *aguets, âme, archaïques, balayer, balle, bas-côté, bouc, boulimique, cadre, canard, cavalier, coups, cote, coussin, cœur, embryon, esprit, exhumer, fruit, game boyeur, ivre, maillon, se nourrir, ostracisme, sauve-qui-peut, ventre, ver, vox*.⁹

V tolmačenem prevodu so se metafore (M) izgubile v sedemnajstih primerih (61%). Od tega so bile osemkrat povsem izpuščene (29%), v devetih primerih pa nevtralizirane (n) s parafrazo (32%), pri kateri je bilo uporabljeno splošnejše besedje s semantično nižjo stopnjo povednosti.

(2) Nevtralizacija metaforičnega izražanja pri tolmačenju (Sl tp):

Fr p: Ainsi la Commission se voit contrainte d'exhumer la directive sur les comités européens d'entreprise: /.../

Sl pp: Zaradi tega se Komisija čuti zavezano, da izkoplje in odstrani prah z direktive o Evropskem svetu delavcev: /.../

Sl tp: Imamo tukaj direktivo o evropskih svetih delavcev, /.../

⁸ Sl. prevod: preža, duša, staromodni, pomesti, žoga, nižji del ceste za pešce, kozel, bulimičen, okvir, raca, jezdec, udarci, stava, blazina, srce, zarodek, duh, izkopati iz groba, sadje, kdor igra računalniške igrice, pijan, braniti se, ostrakizem / izključitev, reši se kdor se more, trebul, črv, glas (lat.).

Iz Tabele 2b je razvidno razmerje uporabe metafor v pisnem in ustnem mediju. Podatek iz stolpca M/M pomeni, da se je metafora ohranila v obeh medijih, ustnem in pisnem, le sedemkrat; v petih primerih je bila ohranjena le pisno, pri tolmačenju pa nevtralizirana (M/n); v šestih primerih je bila ohranjena pisno in povsem izpuščena pri tolmačenju (M/0) itd.

Tabela 2a: Primerjava metaforičnega izražanja v pisnem in tolmačenem prevodu

	Metafora	Nevtralizacija	Izpust	Skupaj
Pisno	18 (64%)	10 (36%)	0 (0%)	28 (100%)
Tolmačeno	11 (39%)	9 (32%)	8 (29%)	28 (100%)

Tabela 2b: Primerjava metaforičnega izražanja v pisnem in tolmačenem prevodu

M/M	M/n	M/0	n/M	n/0	n/n	Skupaj
7	5	6	4	2	4	28

M – metafora

n – nevtralizacija s sinonimom, parafrazo

0 – izpust

V nekaterih primerih metaforičnega izražanja v tolmačenem prevodu je iz transkribiranega govora razvidno, da je prihajalo do omahovanj (napačnih začetkov), do samopopravkov s pomenskimi vračanji v obliki dopolnitev oziroma konkretizacije, tudi do očitnih napak v razumevanju, do omejevanja pomena z nedoločnim pridevniško rabljenim zaimkom *nek*, ali pa, v primerjavi z metaforo v pisnem prevodu, do manjše eksplicitnosti. Navajamo le nekaj primerov:

(3) Pomenska dopolnitev pri tolmačenju (Sl tp) kot znak omahovanja:

Fr p: Je suis indigné par l'ostracisme exprimé ici contre les socialistes français.

Sl pp: Razjezilo me je iskanje grešnega kozla v francoskih socialistih, ki smo mu bili priča.

Sl tp: Mislim da tukaj ne moremo **tega ostracizma tega sovražnega nastopa** proti predsedniku socialistov trpeti tolerirati.

(4) Večja eksplicitnost v pisnem prevodu (Sl pp):

Fr p: /.../ permettez-moi de vous dire qu'aujourd'hui, votre cote n'est pas tres bonne.

Sl pp: /.../ zato mi bo odpustil, **če uporabim metaforo iz sveta športa in rečem, da na današnji prireditvi ni ravno favorit.**

Sl tp: /.../ ampak lahko vam povem da danes niste dobro stavili.

(5) Omejevanje pomena z nedoločnim zaimkom nek pri tolmačenju (Sl tp):

Fr pp: /.../et que nous devons d'une certaine maniere consolider le coussin /.../

Sl pp: /.../ in da moramo na nek način utrditi blazino, /.../

Sl tp: Na nek način moramo sprejeti nek konsolidiran pristop, /.../

c) Druge manj pogoste besede / besedne zveze, ki pri prenosu v drug jezik zahtevajo več kognitivnega napora

Te besede so: *acteur (opaque), découpler, fluidifier, obscurantisme (2x), obscurantiste, réhausseur de crédit.*¹⁰ V tolmačenem prevodu je prišlo do treh izpustov in treh sprememb zaradi vključevanja elementov, ki nakazujejo nedoločnost. V pisnem prevodu ni bilo nobenega izpusta.

(6) Nadomestitev samostalnika z označevalcem nedoločnosti pri tolmačenju (Sl tp):

Fr p: Ce vide réglementaire touche également les réhausseurs de crédits, les agences de notation et les hedge funds.

Sl pp: garanti kreditne bonitete, bonitetne agencije in hedge skladi.

Sl tp: na hedge sklade, na bonitetne agencije in tako naprej.

(7) Omejitev pomena z nedoločnim zaimkom nek pri tolmačenju (Sl tp):

Fr p: Mais nous devons aussi avoir le courage de dire que des centaines de milliers de femme sont aussi victimes de l'ignorance, de la négligence et de l'obscurantisme.

Sl pp: Vendar bi prav tako morali imeti pogum in povedati, da je na tisoč žensk tudi žrtev nevednosti, zanemarjanja in napačnih informacij.

Sl tp: ampak moramo biti tako pogumni da rečemo da na stotine tisoč žensk ostaja žrtev neznanja in nekih temačnih pristopov.

(8) Nedokončana izjava kot indikator neuspele konceptualizacije pri tolmačenju (Sl tp):

Fr p: Nous devons fluidifier le marché intérieur, investir dans la recherche, soutenir tres fortement nos PME et aider les familles en difficulté.

¹⁰ akter, razvezati, utekočiniti, nazadnjaštvo, nazadnjaški, garant kreditne bonitete

Sl pp: Poenostaviti moramo notranji trg, vlagati v raziskave, močno podpreti naša MSP in pomagati družinam, ki so v težavah.

Sl tp: **In ne sme...** dejstvo je da moramo več vlagati v raziskave pomagati tistim ki so v težavah, /.../

Pri analizi sedemintridesetih francoskih besed, izbranih po kriteriju nizke frekvenčnosti in večje težavnosti, smo v tolmačenem prevodu opazili sledi težav pri obdelavi informacij, ki so se kazale kot: izpust (enajst primerov), dodajanje elementov nedoločnosti, samopopravki, manjša preciznost in celo kot napačna interpretacija (skupaj šestnajst primerov). Opažene lastnosti nedoločnosti in nepreciznosti tolmačenega govora lahko povzamemo v naslednjih sedmih točkah, ki so ponazorjene s primeri v Tabeli 3:

1. modificiranje z nedoločnimi zaimki, samostalniki oziroma pridevniki,
2. upovedovanje z uporabo splošnih besed nizke semantične povednosti,
3. dodajanje trditev splošnega pomena z nizko stopnjo obvestilnosti, ki nimajo izvora v eksplicitnih jezikovnih sredstvih izvornega govora in večinoma služijo zapolnjevanju premorov,
4. ponovna ubeseditev z uporabo sinonima, ki nakazuje ponovni poskus ubesedovanja,
5. razvezovanje metafore v primeru,
6. nedokončane povedi, zarekanja,
7. napake.

Tabela 3: Primerjava francoskega izvornega, slovenskega pisnega in slovenskega tolmačenega govora glede na elemente nedoločnosti in manjše preciznosti

Francosko izvorno besedilo	Slovenski pisni prevod	Slovenski tolmačeni prevod
1. Dodajanje zaimkov, samostalnikov in pridevnikov, ki izražajo nedoločnost, poljubnost, raznovrstnost (<i>nek, tak, kak, poseben, pravi, določen, razni, različni...</i>)		
a) /.../ <u>un comité Théodule</u> /.../	/.../ odbor, ki ne dela ničesar /.../	/.../ posebni odbor /.../
b) /.../ pas simplement le <u>maillon flottant</u> /.../	/.../ ne bomo več zgolj <u>statisti</u> /.../	/.../ biti neka majhna povezovalna veriga /.../
c) /.../ <u>l'obscurantisme</u> /.../	<u>napačnih</u> informacij	/.../ nekih temačnih pristopov /.../
d) /.../ <u>d'une certaine maniere consolider le coussin</u> /.../	/.../ in da moramo na nek način utrditi blazino. /.../	Na nek način moramo sprejeti nek konsolidiran pristop. /.../
e) /.../ <u>une certaine idée obscurantiste</u> /.../	/.../ t.j. določene konservativne ideje /.../	/.../ določene temačne ideje /.../

Francosko izvorno besedilo	Slovenski pisni prevod	Slovenski tolmačeni prevod
2. Upovedovanje z uporabo splošnih besed nizke semantične povednosti, ki nadomeščajo preciznejše besede ali besedne zveze v izvornem govoru (imamo tukaj, obstajajo, doseči to, primer...) ali denotiranje s kazalnim zaimkom to		
a) /.../ tout cela manque un peu de mordant.	/.../ da jim nekoliko manjka ostrine.	/.../ da nam ni uspelo doseči tega .
b) /.../ exhumér la directive sur les comités européens d'entreprise: /.../	/.../ da izkoplje in odstrani prah z direktive o Evropskem svetu delavcev: /.../	Imamo tukaj direktivo o evropskih svetih delavcev /.../
c) /.../ comme sur le Ponant et le Carré d'as, /.../	/.../ v primeru ladij Ponant in Carré d'as, /.../	/.../ na primer to v primeru v tem francoskem primeru .
3. Dodajanje trditev splošnega pomena, nizke stopnje obvestilnosti, ki nimajo izvora v eksplicitnih jezikovnih sredstvih izvornega govora in večinoma služijo zapolnjevanju premorov (ang. fillers)		
a) /.../ comme une fois de plus, Jean-Marie Le Pen Vox clamens in deserto, hélas! /.../	/.../ vključno s, ponovno, Jean-Marie Le Penom. Žal je to »glas vpjiočega v puščavi«.	/.../ kriza je zelo očitna gospod Le Pen je to napovedoval zelo jasno /.../
b) La déconfiture de certains de ces acteurs trop opaques accélérerait la crise du système financier dérégulé.	Napaka katerega od teh ribičev v kalnem bi samo pospešila krizo v dereguliranem sektorju.	Ne smemo dovoliti da bi ta sistem še naprej drvel proti propadu.
4. Ponovna ubeseditve z uporabo sinonima, ki nakazuje ponovni poskus ubesedovanja		
a) Nous ne sommes pas des archaïques /.../	Nismo le neki zoprneži , /.../	Nismo tako staromodni in starokopitni, /.../
b) /.../ l'ostracisme exprimé ici contre les socialistes français.	/.../ iskanje grešnega kozla v francoskih socialistih /.../	/.../ tega ostracizma tega sovražnega nastopa proti predsedniku socialistov /.../
5. Razvezovanje metafore v primeru		
a) /.../ l'IASB est un bateau ivre /.../	/.../ da je IASB pijana ladja /.../	/.../ IASB se obnaša kot pijan čoln /.../
6. Nedokončane povedi, zarekanja		
a) Nous devons fluidifier le marché intérieur, /.../	Poenostaviti moramo notranji trg , /.../	In ne sme... /.../
b) /.../ les réhausseurs de crédits, les agences de notation et les hedge funds.	/.../ garanti kreditne bonitete , bonitetne agencije in hedge skladi.	/.../ na hedge sklade na bonitetne agencije in tako naprej .

Francosko izvorno besedilo	Slovenski pisni prevod	Slovenski tolmačeni prevod
7. Napake, ki kažejo na pomanjkljivo razumevanje in posledično neustrezno ubeseditvev		
a) <u>Ils ne verront pas éternellement passer les plats de la richesse avec un ventre affamé.</u>	<u>Potem se jim ne bo treba nenehno ozirati s praznimi želodci na dobro obložene krožnike, ki gredo mimo njih.</u>	<u>Kajti večno ne moreš zagotavljati na eni strani bogastva to in to delati s praznim želodcem.</u>
8. Kopičenje zgoraj omenjenih jezikovnih sredstev, s katerimi govorec izraža nedoločenost		

Ker je bil izbor analiziranih besed naključen in nikakor ne kaže celovite slike, smo v nadaljnjem koraku izbrali enega od zgoraj naštetih elementov nedoločenosti in preverili njegovo pojavnost v korpusu.

8 KVALITATIVNA ANALIZA ELEMENTOV NEDOLOČENOSTI V PODKORPUSU TOLMAČENEGA PREVODA

V tolmačenem prevodu smo preverili, v katerih primerih se pojavlja eno od jezikovnih sredstev označevanja nedoločenosti in neopredeljenosti, in sicer lema *nek-*, ki zajema več besednih vrst (z vsemi pripadajočimi deklinacijami):

- nedoločni pridevniški zaimek, »ki izraža neznano lastnost ali pa tako, ki je ne moremo ali pa nočemo določno povedati (pogovorno en)« (Toporišič 2000: 342):
  - nedoločni kakovostni/lastnostni: *nekak*, *nekakšen*;
  - nedoločni vrstni: *neki* (v pomenu 'en');
  - nedoločni količinski: *nekoliko* (nedoločni pridevniški količinski zaimek je lahko tudi *nekaj*, npr. Nekaj ljudem je pomagala);
- samostalniški zaimek: *nekdo*, *nekaj*;
- prislov: *nekje* (krajevni), *nekdaj* (časovni), *nekako* (načinovni).

V tolmačenem prevodu je pojavnost nedoločnih elementov z osnovo *nek-* skoraj 70 odstotkov večja (102 primera rabe nedoločenosti v obliki leme *nek-* v primerjavi s pisnimi prevodi, kjer zasledimo 60 primerov).

Tabela 4: Pojavnost leme *nek-* v slovenskem pisnem in tolmačenem prevodu

lema	Slovenski pisni prevod (SI pp)	Slovenski tolmačeni prevod (SI tp)
NEK -	60	102

Vse zadetke *nek-* iz tolmačenega prevoda smo si skupaj s francoskimi izvirniki in pisnimi prevodi v relevantnem kontekstu shranili v posebni datoteki in z analizo

skušali ugotoviti, v katerih primerih pride do dodajanja tovrstnega elementa nedeterminiranosti pri simultanem prevajanju:

1. V 29 primerih je bilo nedoločnost mogoče zaslediti že v francoskem izvirnem govoru (*un/le certain(e), des certain(e)s, un peu, quelque chose, poignée ...*).
2. V 4 primerih se je nedoločnost pojavila namesto specifičnih številke v izvirniku, kar ni presenetljivo, saj so tolmači naučeni, da se zaradi kognitivnih omejitev pri številkah raje zatekajo k aproksimaciji.
3. V 69 primerih je šlo za dodano nedoločnost z ozirom na francoski izvornik in slovenski pisni prevod. Dodan odtenek nedoločnosti pri teh primerih lahko pripišemo več razlogom:
  - a) V 13 primerih smo opazili, da se elementi nedoločnosti pojavljajo pri leksikalnih enotah, ki so težje prevedljive in zahtevajo več kognitivnega napora (abstraktni samostalniki z visoko stopnjo pomske odprtosti *dispositif, enjeu, entité...*) pri obdelavi in konceptualizaciji. V teh primerih je nedoločnost indikator negotovosti pri ubesedovanju.
  - b) Nedoločnost lahko razložimo tudi kot vljudnostno potezo govornika, s katero se izogne jezikovnim dejanjem, ki ogrožajo naslovnikovo samopodobo (Brown in Levinson 1987). Klančar Kobal (2002) večjo nedoločnost med drugim pripisuje vljudnosti avtorja, da naslovniku omogoči, da sam poišče interpretacijo, ki se mu zdi optimalno relevantna, po drugi strani pa lahko pomeni prelaganje odgovornosti za uspešno komunikacijo na naslovnika. Lema *nek-* se v našem korpusu pogosto pojavlja kot omejevalec pomena tam, kjer tolmač želi (zavestno ali podzavestno) izkazati večjo uvidevnost, prijaznost. S takšno razlago bi lahko utemeljili 18 primerov rabe nedoločnosti.

(9)

Fr p: Sur ces trois points, Monsieur le Président de l'Eurogroupe, j'attendrais, de votre part et du Conseil des ministres des finances que vous représentez, davantage d'ambition pour le futur, puisque nous parlons aussi des défis à venir.

Sl pp: Pri teh treh točkah, gospod predsednik Evroskupine, pričakujem od vas osebno in od Sveta finančnih ministrov, ki ga predstavljate, v prihodnje več ambicioznosti, saj gre tudi za izzive, ki nas še čakajo.

Sl tp: Kar se tiče omenjenih točk bi od vas predsednik in pa od finančnih ministrov pričakoval nekaj dejavnosti v prihodnosti. Hvala lepa.

- c) Za preostalih 38 primerov bi težko opredelili razlog pojava nedoločnosti. Morda gre samo za preference posameznega tolmača. Stopnja nedoločnosti je namreč v določeni meri odvisna tudi od stila tolmača (Van Besien in Meuleman 2008). Pogosto gre samo za redundantno izražanje:

(10)

Sl pp : /.../ zadeva nas vse /.../

Sl tp : /.../ je **nekaj**, kar zadeva nas vse /.../

9 NEDOLOČNOST V JEZIKU

Pojav nedoločnosti v jeziku je že pritegnil pozornost nekaterih raziskovalcev. Nedoločnost, nepreciznost oziroma ohlapno izražanje (ang. *vague/fuzzy language, loose talk*) se v strokovni literaturi večkrat omenja kot lastnost govornega jezika, pa tudi jezika na splošno (Channell 1994; Song 2006; Klančar Kopal 2003). Sporočilnost zbornega jezika je običajno večja od spontanega govora. Setton nepreciznost povezuje z učinkovitostjo v jeziku (1999: 55). Channell (1994: 173–195) za pojav navaja naslednje razloge: pomanjkanje informacij, namensko prikrivanje informacij, leksikalna praznina, odsotnost potrebe po preciznosti (v skladu z Griceovim sporazumevalnim načelom količine, ki pravi, naj bi prispevek ne bil bolj informativen, kot je potrebno), težnja, da se zaščiti lastna verodostojnost, vljudnostna poteza do naslovnika, komunikacijska strategija v neformalnem govoru, katerega namen je bolj vzdrževanje komunikacije kot semantična povednost in nenazadnje tudi tendenčnost ženskega govora. Tipično izrazje, ki prikaže informacijo kot negotovo, nejasno in nedoločno je bilo tudi predmet nekaterih drugih raziskav (Lakoff 1973, Hyland 2005, Pisanski 2007, Vartalla 2001, Schäffner 1998). Ti tako imenovani omejevalci pomena (ang. *hedges*) implicitno sporočajo, da je govorcevo poznavanje realnosti nezadostno, da bi pojav, o katerem govori, lahko brez omahovanja umestil v relevantno konceptualno kategorijo. Pripomorejo k manjši stopnji kategoričnosti v izjavah in s tem k večji previdnosti. Opisani so tudi kot sistem za olajševanje interakcije, ker zmanjšujejo možnost konflikta. Negotovost v pisnem mediju izgine, ker ima prevajalec na voljo več časa in razpoložljivih virov za natančnejše izražanje. V naši analizi nedoločnost zajema dodajanje elementov nedoločnosti kot so nedoločni zaimki, uporabo manj preciznega izrazja (*stvar, zadeva...*) in pojavnost elementov negotovosti v obliki napačnih začetkov in samopopravkov.

Večji delež nedoločnosti oziroma nižja stopnja eksplicitnosti je sorazmerna tudi s količino dostopnega relevantnega konteksta, kajti ta zmanjša potrebo po eksplicitni ubeseditvi vsebine. V spodnjem primeru iz korpusa v tolmačeni verziji (Sl tp) lahko opazimo manjšo preciznost v obeh delih povedi, v temi in remi.

(11)

Fr p: Le groupe PPE-DE travaille d'arrache-pied sur le paquet »Énergie-climat«.

Sl pp: Skupina Evropske ljudske stranke (Krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov nepretrgoma preučuje energetski in podnebni svezhenj,

Sl tp: Naša skupina je vedno delala v to smer

Francoski osebek (tema) je v pisnem prevodu ekspliciran za bralce, ki niso umeščeni v dano situacijo, v tolmačenem prevodu pa je precej okrnjen (anaforična za-oblika namesto samostalnika), saj so poslušalci sami udeleženci situacije in lahko predvidevamo, da večja preciznost ne bi znatno zvišala kognitivnega učinka. Drugi del povedi je v tolmačenem prevodu precej posplošen, nedoločen in celo nerazumljiv brez relevantnega konteksta. Namesto pomensko bogate leksike tolmač uporabi glagol in samostalnik nizke stopnje povednosti (*je delala, smer*). Nedoločnost bi v tem primeru lahko delno razložili s kognitivnimi omejitvami, ki nastopajo pri tolmačenju: pogosto ni časa za povsem natančno kodiranje, še posebej, če je naslednji segment govora pomensko relevantnejši in vreden natančnejše opredelitve. To je prikazano z »modelom napora« (ang. *effort model*), ki ga je uveljavil Gile (1995: 159–190): tolmač vlaga več napora v relevantnejše segmente. V primerjavi s pisnim prevajanjem, ko sta istočasno prisotni le zahtevi po branju in analizi, je naloga tolmača kompleksnejša, saj istočasno poteka aktivno poslušanje govora, razumevanje in analiza sporočila v izhodiščnem jeziku, posredovanje sporočila v ciljnem jeziku, shranjevanje sporočila v kratkoročni spomin in koordinacija vseh naštetih mentalnih procesov, kar pripelje do odločitve, v katere segmente izhodiščnega govora bo vloženo več napora za optimalno relevantnost sporočila v ciljnem jeziku: SI (simultano prevajanje) = L (poslušanje) + M (shranjevanje v kratkoročni spomin) + P (produkcija) + C (koordinacija).¹¹ Setton (1999: 271) podaja še enega od povsem praktičnih razlogov za večjo pojavnost nepreciznosti v tolmačenem govoru: tolmač ne more predolgo čakati, da bi prišlo do razdvoumljanja pomena s kasnejšimi segmenti, zato so na začetkih povednih enot pogosto uporabljene nedorečene strukture in izrazito prazne formulacije, imenovane »placeholders« (*to, stvar, nekaj...*) in »fillers« (*Rad bi povedal ...*).

Na poti do razumevanja pojava nedoločenosti v tolmačenem prevodu omenimo še tri relevantne raziskave. V prvi, s področja kognitivne psihologije (Dufour in Barkat-Defradas 2009), je bila predmet raziskave konceptualizacija vonja, ki je pomanjkljivo leksikalizirano semantično polje. Dvajset udeležencev je v francoščini opisovalo posamezne odtenke vonja. Analiza je bila usmerjena v njihove diskurzne strategije, ki naj bi bile kazalnik kognitivnih procesov. Opisi so se začeli z izrazito nedoločnim izrazjem, ki je izkazovalo začetno nepoznavanje (*ne vem, ne znam*), prešlo v negotovost (*nekaj, mislim, stvar, zadeva*), nato pa se postopoma razvilo v primerjanje (*kot, podobno*) in končno v natančnejšo opredelitev in

¹¹ Simultaneous translation = Listening and analysis effort + Speech production effort + Short term memory effort + Coordination effort (SI = L + P + M + C) (Gile 1995: 169)

identifikacijo. Na podlagi njihovih strategij upovedovanja so bile določene štiri stopnje miselnih procesov konceptualizacije. Kriterij je bila različna stopnja gotovosti pri verbalizaciji. Če se torej konceptualizacija in kategorizacija pri težje določljivih semantičnih poljih odvija postopoma in pripelje do postopne preciznosti v verbalizaciji, potem ni presenetljivo, da je tolmačena verzija, časovno omejena v primerjavi s pisnim prevajanjem, zaznamovana z večjo negotovostjo. Druga raziskava je s področja prevodoslovja (Koskinen 2008) in temelji na dokumentaciji Evropske komisije s prevodi. Analizirana so bila zakonodajna besedila, ki so nastajala postopoma v štirih osnutkih, in finski prevodi zadnjih dveh osnutkov. Izkazalo se je, da je bil vsak naslednji osnutek zaznamovan z večjo stopnjo eksplcitnosti in berljivosti. Koskinen zaključí, da eksplcitacija utegne biti lastnost vseh oblik ponovnega ubesedovanja, najsi gre za intralingvistično ali interlingvistično komunikacijo (2008: 131). Podatki iz raziskave podpirajo hipotezo, da prevodne univerzalijske niso specifične le za prevajanje, ampak se nanašajo na splošne kognitivne procese (glej tudi Halverson 2003). Za finske prevode zadnjih dveh osnutkov je bilo poleg večje eksplcitacije značilno tudi opuščanje interpersonalnih elementov (diskurzivnih označevalcev). Z zanimivo metodo primerjave besedil v različnih fazah pisanja je Koskinen pokazala še enega od načinov za raziskovanje prevodnega procesa. Tudi iz te raziskave torej izhaja, da so kasnejše verzije, v katere je bilo vloženo več časa, preciznejše. Tretja raziskava (Heltaí 2001) potrjuje, da so razlike in podobnosti med tolmačenim in pisnim prevodom v prvi vrsti povezane s kognitivnimi procesi. Petindvajset prevajalcev začetnikov, ki so bili vključeni v raziskavo, je najprej prevajalo pod pritiskom časovne omejitve, nato pa so isto besedilo prevedli v poljubnem času še doma. Raziskava je pokazala, da besedila prevajalcev, ki so prisiljeni v hitro prevajanje, postanejo podobna tolmačenim prevodom. Tolmačen prevod je torej nekakšna predhodna verzija pisnega prevoda, kar bi lahko potrdili tudi na podlagi izsledkov naše raziskave opisane v pričujočem članku.

10 SKLEP

Čeprav imata prevajalec in tolmač enako nalogo, da posredujeta v ciljnim jeziku, kar je bilo izrečeno v izhodiščnem, delujeta na drugačen način v različnih časovnih in prostorskih okvirih (Markič 2003: 139). Posplošenje besedišča in višja stopnja nedoločnosti v tolmačenih govorih kažeta, da se pri prenosu iz pisnega v ustni medij zniža stopnja eksplcitnosti, kar govori v prid naši začetni hipotezi, da govori z značilnostmi pisnega jezika v procesu tolmačenja pridobijo odtенок nepreciznosti. Glede na zgoraj opisane raziskave lahko sklenemo, da je nedoločnost v tolmačenih prevodih indikator začetne stopnje kognitivnega procesa konceptualizacije, ki dobi svojo dokončno obliko v pisnem prevodu, ko elemente nedoločnosti, negotovosti in nepreciznosti zamenja eksplcitnejša

ubeseditev. Ta predpostavka, ki temelji le na omejenem vzorcu, gotovo ni absolutno pravilo, kajti tudi v tolmačenem prevodu lahko najdemo bolj eksplicitne primere z manjšo stopnjo pomenske odprtosti in nedoločnosti kot pri pisnem prevodu. Kljub ugotovitvam, ki izhajajo iz naše analize, ne smemo spregledati dejstva, da izražanje s splošnim, manj preciznim besedjem ne pomeni vedno simplifikacije. V nekaterih primerih sta prav simplifikacija in generalizacija posledica procesa eksplicitacije, če je bilo s tem naslovniku olajšano razumevanje (Kamenická 2007). Baumgarten, Meyer in Özçetin (2008) postavljajo pod vprašaj prav hipotezo, da je večja eksplicitnost pri pisnem prevodu v primerjavi s tolmačenim povezana z razlikami v samem procesu prevajanja ali tolmačenja. Pri razlagi razlik med diskurzoma v obeh medijih naj bi upoštevali tudi druge dejavnike, še posebej sistemske razlike med jeziki in različne strategije tolmačenja, odvisne od preferenc tolmača. Prav tako se sprašujejo o pravilnosti domneve, da je eksplicitnost univerzalna lastnost vsakega jezikovnega posredovanja in postavijo trditev, da eksplicitacija ni univerzalna lastnost tolmačenja, ampak le ena od možnosti, ki je pogostejša v določenih okoliščinah. Za popolnejšo sliko nedoločnosti tolmačenih verzij bi v našem korpusu poleg leme *nek-* lahko raziskali še druge elemente nedoločnosti in preučili nasprotne primere, ko je tolmačena verzija eksplicitnejša ali ko se namesto omejevalcev pojavijo ojačevalci. Dejavniki, ki vplivajo na proces tolmačenja in končni produkt so številni, od lingvističnih (npr. sistema izhodiščnega in ciljnega jezika, spontanost govora, hitrost govora, leksikalna gostota, sintaktična zapletenost ...) do paralingvističnih (npr. kakovost zvoka, tolmačevo poznavanje področja, izkušnje, motivacija, profil in pričakovanja poslušalcev, sprejete norme tolmačenja...). Zaradi tolikšne variabilnosti se kaže potreba po obsežnejših korpusih in ponovitvah raziskav na drugačnih vzorcih, preden lahko z gotovostjo potrdimo nakazane razlike med tolmačenim in pisnim prevodom.

Bibliografija

- Barik, Henri, 1969: *A Study of Simultaneous Interpretation*. PhD dis., University of North Carolina.
- Baumgarten, Nicole, Bernd Meyer in Demet Özçetin, 2008: « Explicitness in translation and Interpreting: a critical review and some empirical evidence. » *Across Languages and Cultures*. 9/2.177–203.
- Bendazzoli, Claudio in Annalisa Sandrelli, 2009: *Corpus-based Interpreting Studies: Early Work and Future Prospects*. <http://ddd.uab.cat/pub/tradumatica/15787559n7a8.pdf>. (Dostop 7. 1. 2010)
- Biber, Douglas, 1988: *Variation across Speech and Writing*. Cambridge: CUP.
- Blanche-Benveniste, Claire, 1997: *Approches de la langue parlée en français*. Paris: Ophrys.

- Brown, Penelope in Stephen Levinson, 1987: *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Calzada Pérez, María, 2001: A three-level methodology for descriptive-explanatory Translation Studies. *Target* 13/2. 203–239.
- Channell, Joanna, 1994: *Vague language*. Oxford: Oxford University Press.
- Cronin, Michael, 2002: The Empire Talks Back: Orality, Heteronomy and the Cultural Turn in Interpreting Studies. Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.): *The Interpreting Studies Reader*, London: Routledge. 387–397.
- Dam, Helle V., 2000: On the option between form-based and meaning-based interpreting: the effect of source text difficulty on lexical target form in simultaneous translation. Englund Dimitrova, Birgitta (ur.): *Översättning och Tolkning*. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Stockholm, 5-6 november 1998. <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2445/1/02.pdf> (Dostop 12. 1. 2010)
- Diriker, Ebru, 2004: *De-/Re-Contextualizing Conference Interpreting*. *Interpreters in the Ivory Tower?* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Company.
- Dragsted, Barbara in Inge Gorm Hansen, 2007. Speaking your translation. Exploiting synergies between translation and interpreting. Pöchhacker, Franz et al. (ur.): *Interpreting Studies and Beyond. A Tribute to Miriam Shlesinger*. Copenhagen Studies of Language. 251–274
- Dufour, Françoise in Melissa Barkat-Defradas, 2009: *Opérations linguistiques de catégorisation: application au domaine olfactif*. Colloque de l'Association pour la Recherche Cognitive. « Interprétation et problématiques du sens », Rouen, 9 – 11 décembre. http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/44/48/03/PDF/Dufour_et_Barkat_ARCO_09.pdf (Dostop: 3. 2. 2010)
- Fabbro, Franco in Laura Gran, 1994: English neurological and neuropsychological aspects of polyglossia and simultaneous interpretation. Lambert, Sylvie in Barbara Moser-Mercer (ur.) : *Bridging the Gap. Empirical Research in Simultaneous Interpretation*. Amsterdam: Benjamins. 273–317.
- Fillmore, Charles, 1976: Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech*. Volume 280: 20–32.
- Gallina, Sandra, 1992: Cohesion and the systemic-functional approach to text: applications to political speeches and significance for simultaneous interpretation. *The Interpreters' Newsletter*, 4. 62–71.
- Gerver, David, 1976: Empirical Studies of Simultaneous Interpretation: a Review and a Model. Brislin, Richard W. (ur.): *Translation*. New York: Gardner Press, 165–207.
- Gile, Daniel, 1990: La traduction et l'interprétation comme révélateurs des mécanismes de production et de compréhension du discours. *Meta: journal des traducteurs*. 35/1. 20–30.
- Gile, Daniel, 1995: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: Benjamins.

- Gile, Daniel, 2004: Translation Research versus Interpreting Research: Kinship, Differences and Prospects for Partnership. Schäffner, Christina (ur.): *Translation Research and Interpreting Research. Traditions, Gaps and Synergies*. Clevedon: Multilingual Matters. 10–34.
- Gile, Daniel, 2006: Conference Interpreting. Brown, Keith (ur.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd Ed. Oxford: Elsevier. Vol. 3. 9–23.
- Goldman-Eisler, Frieda, 1968: *Psycholinguistics: Experiments in Spontaneous Speech*. London and New York : Academic Press.
- Halverson, Sandra, 2003: The cognitive basis of translation universals. *Target* 15 : 2. 197–241
- Heltai, Pal, 2001: Ready-made language and translation. Hansen, Gyde, Kirsten Malmkjær in Daniel Gile (ur.): *Claims, changes and challenges in Translation studies*. Selected Contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Company.
- Hyland, Ken, 2000: *Metadiscourse*. London and New York: Continuum.
- Kamenická, Renata, 2007: *Defining explicitation in translation*. Sborník Prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia Minora Facultatis. Brno Studies in English. [http://www.phil.muni.cz/plonedata/wkaa/BSE/BSE_2007-33_Offprints/BSE%202007-33%20\(045-057\)%20Kamenicka.pdf](http://www.phil.muni.cz/plonedata/wkaa/BSE/BSE_2007-33_Offprints/BSE%202007-33%20(045-057)%20Kamenicka.pdf) (Dostop 17. 12. 2009)
- Klančar Kobal, Apolonija, 2002: *Razpomenjeni glagoli v angleškem in slovenskem jeziku*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta.
- Lakoff, Geoffrey, 1973: Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Journal of Philosophical Logic* 2.
- Laviosa, Sara, 1998: *Core Patterns of Lexical Use in a Comparable Corpus of English Narrative Prose*. *Meta* 43/4. 557–570.
- Markič, Jasmina, 2003: *Slovenščina kot mednarodni konferenčni jezik*. Slovenski knjižni jezik. Mednarodni simpozij Obdobja - metode in zvrsti. 5–7 december 2001. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Miljančič, Marijana, 2008: *Analiza argumentacije pri simultanem tolmačenju iz francoščine v slovenščino*. Dipl. delo. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo. Mentorica: Mojca Schlamberger Brezar.
- Monti, Cristina, Claudio Bendazzoli, Annalisa Sandrelli in Mariachiara Russo, 2005: Studying Directionality in Simultaneous Interpreting through an Electronic Corpus: EPIC (European Parliament Interpreting Corpus). *Meta*: 50/4. <http://www.erudit.org/revue/meta/2005/v50/n4/019850ar.pdf> (Dostop: 3. 1. 2010)
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2007: Raziskave metabesedilnosti v uporabnem jezikoslovju : Pregled področja in predstavitev raziskovalnega dela za slovenščino. *Jezik in slovtvo*. 52/3–4. 7–19.
- Pym, Anthony, 2007: On Shlesinger's proposed equalizing universal for interpreting. Pöchhacker, Franz et al. (ur.): *Interpreting Studies and Beyond: A Tribute*

- to Miriam Shlesinger. Copenhagen: Samfundslitteratur Press. 175–190. http://www.tinet.cat/~apym/on-line/translation/2007_shlesinger.pdf (Dostop 8. 2. 2010)
- Russo, Mariachiara, Claudio Bendazzoli in Anna Sandrelli, 2006: Looking for Lexical Patterns in a Trilingual Corpus of Source and Interpreted Speeches: Extended analysis of EPIC (European Parliament Interpreting Corpus). *Forum* 4:1. 221–254.
- Schäffner, Christina, 1998: Hedges in Political Texts: A Translational Perspective. Hickey, Leo (ur.): *The Pragmatics of Translation*. Clevedon/Philadelphia: Multilingual Matters ltd.
- Schäffner, Christina (ur.), 2004: *Translation research and interpreting research. Traditions, gaps and synergies*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters. 127.
- Seleskovitch, Danica in Marianne Lederer, 1989: *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition.
- Setton, Robin, 1999: *Simultaneous translation. A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Shlesinger, Miriam in Brenda Malkiel, 2005: Comparing modalities: Cognates as a case in point. *Across Languages and Cultures* 6/2. 173–193.
- Shlesinger, Miriam, 2008: Towards a definition of Interpretese. Hansen, Gyde, Andrew Chesterman in Heidrun Gerzymisch-Arbogast (ur.): *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 233–253.
- Slembrouck, Stef, 1992: The parliamentary Hansard « verbaim » report. *Language and Literature*, 1/2. 101–120.
- Song, Chen, 2006: *A Pragmatic Analysis on Interpreting Vagueness*. M. A. thesis, School of Interpreting and Translation studies. Guangdong University of Foreign Studies.
- Stubbs, Michael, 1998: *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Van Besien, Fred in Chris Meuleman 2008: Style Differences among Simultaneous Interpreters. *The Translator* 14/1. 135–155.
- Vartalla, Teppo, 2001: *Hedging in Scientifically Oriented Discourse Exploring Variation According to Discipline and Intended Audience*. PhD dis., University of Tampere. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5195-3.pdf> (Dostop: 22. 2. 2010)
- Veber, Katja, 2008: *Konsekutivno in simultano tolmačenje med govorjenim in zapisanim diskurzom*. Special. delo. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo. Mentorica: Mojca Schlamberger Brezar.
- Vintar, Špela in Darja Fišer, 2009: Gradnja in analiza korpusov za prevodoslovne raziskave. Kocijančič-Pokorn, Nike (ur.): *Sodobne metode v prevodoslovnem raziskovanju*. 80–109.
- Vuorikoski, Anna-Riitta, 2004: *A Voice of its Citizens or a Modern Tower of Babel? The quality of interpreting as a function of political rhetoric in the European Par-*

liament. Academic Dissertation. University of Tampere. The School of Languages and Translation Studies. Finland.

Wadensjö, Cecilia, 1998: *Interpreting as Interaction*. New York: Addison Wesley Longman.

Zemljarič Miklavčič, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za prevajalstvo.

Korpusno gradivo:

Evropski parlament - arhiv plenarnih zasedanj evropskih poslancev:

<http://www.europarl.europa.eu/members/archive/alphaOrder.do?language=SL>

(Dostop: junij 2009)